

**Perusteet valtuustoaloitteen (Saana Kuusipalo ym., 24.9.2024, Tampere)
aloitevastauksen ponsiesitykseen (19.5.2025).**

LIITE 5.

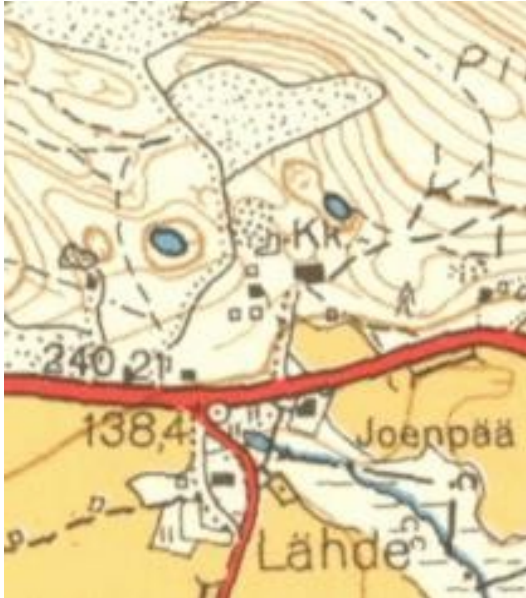
5.1. Pinsiönlähteen tilanne ennen vedenottoa ja nyt

5.2. Paikallisten aikaisten kokemuksia lähteistä ja joesta

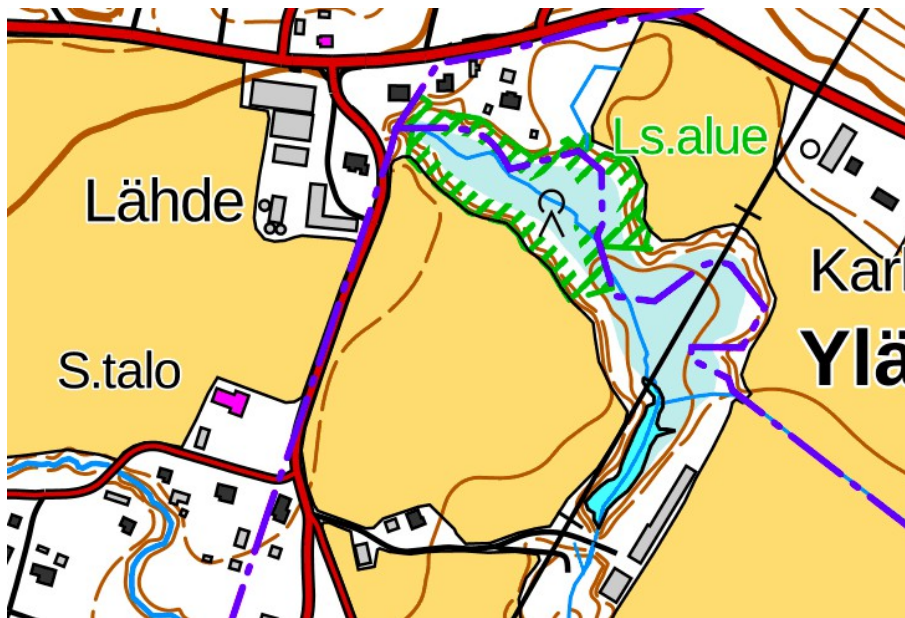
5.1. Pinsiönlähteen tilanne ennen vedenottoa ja nyt

1960-luvulla ennen vedenoton aloitusta Pinsiöharjun pohjavesialueella Pinsiön kylän pohjoisosassa oli kolme isoa avolähdettä. Kaksi niistä sijaitsi kylän pohjoisosassa kulkevan Sasintien pohjoispuolella sijaitsevan Pinsiön koulun vieressä koillis- ja pohjoispuolella. Kolmas lähdeallas oli Sasintien eteläpuolella.

"Koulun vieressä olevat pohjaveden purkaumina syntyneet avolähteet olivat syviä ja niiden vesi oli kristallinkirkasta ja kylmää. Suuremman lähteen halkaisija oli 20 metriä. Talvisin lähteillä luisteltiin, vaikka se oli kiellettyä heikon jään vuoksi." Jari Antila, haastattelu 12.3.2025.

Vasemmalla Pinsiön koulun koillis- ja pohjoispuolen lähteet 1960-luvun kartassa ja oikealla nyt. Nykyään lähteissä on vettä kausittain jyrkkäreunaisten muodostumien pohjalla. 1960-luvun kartta Markku Kinnunen ja ajantasakartta Maanmittauslaitos.

Pinsiönlähteen ajantasakartta Maanmittauslaitos. 1 cm on noin 50 metriä. Kartan esittämä lähteen pinta-ala ei vastaa todellisuutta. Lähteen topografiasta voi päätellä pohjavesialtaan olleen ennen ihmisen vaikutusta jopa 500 metrin pituinen ja keskimäärin 20 metrin levyinen.

1960-luvulla lähde oli viisi metriä leveä ja siitä virtasi joki kahden metrin levyisenä. Joen yli oli laitettu lankku, jota pitkin kuljettiin kouluun. (Markku Uosukainen) Nykyään Pinsiönlähteellä on kaksi luonnonsuojelualuetta, mutta lähdealueen pohjalla on enää pieniä lätäköitä. Lähteestä lähtevä noro on noin 50 cm levyinen.

Kuva lähteen pohjoisosasta 12.3.2025 Tiina Kauppi

Pinsiönlähde kuvattuna etelästä Pinsiön-Matalusjoen luusuasta kohdasta, josta lähde laskee jokeen. Vettä on vähän, noin 20 metrin pituudelta ja seitsemän metrin leveydeltä.

Joen laskukohta on kuivilla. Kuva 17.08.2022 Kaija Helle

5.2. Paikallisten asukkaiden aikalaiskokemuksia ja kertomuksia Pinsiönlähteeltä ja Pinsiön-Matalusjoelta

5.2.1. Osmo Rauhalan aikalaiskertomus

KUVA Matalusjoesta 1960-luvulta kuivaan kesäaikaan ennen Tampereen vedenoton alkamista (Osmo Rauhalan arkisto)

”Sain pyynnön muistella millaisessa kunnossa Pinsiön-Matalusjoki on omana aikanani ollut. Tilamme on noin 2 km alajuoksun järvestä, ja meillä on jokivartta n. 800m. Olen syntynyt joen varteen, samoin kuin isäni ja hänen äitinsä suku.

Ohessa kuva meidän uimapaikalta, Pohjolan tila eteläpuoli, Mettisentie 389. Joki virtaa kuvassa alas vasemmalle. Taustalla näkyy meidän pellolla heinäseipäitä, joten ollaan heinäkuussa 1960-luvun alkupuolella.

Kyseinen kivi on edelleen samassa paikassa ja nykyisin siitä näkyy n. 70% heinäkuussa. Kuvassa kivistä on näkyvissä alle 20%. Joessa ei kuvassa näy lainkaan kasvustoa, nykyisin se on heinäkuussa lähes ummessa. Karkeasti arvioisin joen vesimäärän olevan nykyisin keskikesällä noin 30-35% kuvan tilanteesta ennen kaupungin vedenottoa”

”Muistikuvani alkavat 1960 luvun alusta. Joessa oli tuolloin selvästi enemmän vettä läpi vuoden ja se oli puhdasta sekä kylmää. Taimenkanta oli vahva, se kesti kalastusta läpi kesän, ja raakkuja löytyi Pikku- Matalukseen asti. Toki paras kanta

oli alajuoksun luonnontilaisella osalla, jossa raakkuja oli suurina mattoina. Meillä ylempänä niitä oli parvina kivien kauloissa.

Valokuviissa näkyy, kun me lapset olemme tuolloin uimassa heinäkuun lopulla (rantapelloilla on heinää seipäällä). Joessa en näy yhtään kasvistoa, kortetta, kaislaa tmv. ja joen pinta on korkealla, minkä näkee kivistä. Nyt kun vertaa samaa paikkaa samaan aikaan, veden pinta on alhaalla ja joki rehevöitynyt lähes umpeen. Lapsuudessa pohja oli puhdas ja keräsimme erivärisiä kiviä leikkeihin. Jo pitkään pohja on ollut tumman naatan ja liete kerroksen peitossa.

Talomme kohdalla oli pieni silta naapuriin, jossa asui vanha pariskunta. Heillä oli ämpäri sillankaiteessa, jolla minäkin kannoin heille vettä keittiöön, kun mökin kaivo ehtyi.

Eli he käyttivät joen vettä ruokavetenä keskikesällä ja talvella, tulva-aikoina vesi oli tummempaa, mutta silloin heillä riitti kaivossa vettä, jolla pärjäsivät. Joen vesi oli siis varsin hyvälaatuista tuolloin.

Meillä oli myös sauna joen varressa, jonne kannettiin vesi ja talvisin pidimme siinä kohtaa avantoa. Jään alla oli aina liki metri vettä, mikä oli helppo havaita, kun ämpäri upposi kunnolla kokonaan veteen. Viime vuosikymmeninä talvella virtaa samassa kohtaa jään alla hädin tuskin muutama sentti vettä, sitä ei saa ämpäriin lainkaan. Muutos on suuri. Toki lauhoina talvina, kun sademäärät ovat suuria talvellakin vettä on, mutta pakkaskaudella veden määrä laskee nopeasti, minkä vuoksi raakut eivät ehdi syvänteisiin vaan jäätyvät pohjaan. Tämä johtuu erityisesti kaupungin veden käytöstä, joka imee pois kiinteän pohjaveteen perustuvan ympärivuotisen virtaaman. Pakkasilla valumavedet eivät sitä korvaa.

Veden vähäisyys vaikuttaa myös pohjan rehevöitymiseen. Matala vesi lämpenee kesällä pohjaa myöten, mikä lisää kasvustoa ja rehevöitymistä. Raakut ja taimenen poikaset kärsivät kuumuudesta, raakut yrittävät nousta hiekasta jääden kyljelleen puoli halvaantuneina, mikä voi johtaa kuolemaan.

Myös taimenen poikaset ovat pökerryksissä lämpimässä vedessä. Ne hakeutuvat poikkeuksellisesti parvissa pienempiinkin syvänteisiin missä vesi hiukan viileämpää. Normaalisti taimenen poikaset elävät yksin erakkoina omilla pikku reviireillään."

"Kaupungin veden otto vaikuttaa monella tapaa haittaavasti joen eläimistöön ja rehevyyteen.

1950-60-luvuilla joen varressa toimi noin 40 tilaa, joissa lähes kaikissa oli karjaa ja hevonen. Suurin osa pelloista oli heinällä ja vilja sekä muut kasvit lannoitettiin oman karjan kompostilla. Lehmiä oli kylällä arviolta neljäsataa ja muuta karjaa päälle. Kuten hyvin muistan tämä pitkään jatkunut viljelytapa ei merkittävästi heikentänyt joen veden laatua.

Olen havainnoinut ja tutkinut jokea aktiivisesti yli 60 v, tuottanut sekä osallistunut useimpiin joella tehtyihin tutkimuksiin 1970 luvun lopusta asti muun muassa 1980 luvun alussa perustamani kalastusyhdistyksen vetäjänä. Ohessa ovat kokemukseni ja tutkimusten perusteella havaitut seikat, joilla Pinsiö-Matalusjoen vedenlaatua ja määrää voidaan parantaa, jotta sen harvinaiset lajit raakku ja purotaimen voidaan pelastaa.

1. Luopuminen kaupungin vedenotosta. Tämä on nopein ja tehokkain keino, koska sen vaikutukset näkyvät jo viikoissa ja kuukausissa. Jokainen pakkastalvi tappaa satoja raakkuja, jotka jäätyvät pohjaan veden vähyyden vuoksi. Mitään muuta kautta ei veden määrää saada lisättyä talven pakkasilla tai kesän helteillä. Kaupunki vie nyt sen pohjaveden, joka piti lajit aiemmin hengissä, ja se pitäisi palauttaa." Osmo Rauhala
2.3.2025

5.2.2. Markku Uosukaisen aikalaiskertomus

KUVA Nykytila Matalusjoesta. Pinsiön-Matalusjoki kuivan kesän elokuussa 2023. Vesi ei juurikaan virtaa, se on lämmintä ja uoma on täyttynyt vesikasveista. Kyseisenä vuonna tilanne jatkui tällaisena syksyn loppuun. Tässä virtasi ennen aina kesäisinkin kirkas, kylmä, runsas joki, josta lapset onkivat taimenia. Kuva Markku Uosukainen

"Pinsiössä ikänsä asunut muistelee, kuinka 1970-luvulla joki oli lähteeltä 2 m leveä, runsas, kirkas, kylmä. Vedessä näkyi purotaimenia, jotka katosivat tilan kohdalla 2 vuotta Tampereen vedenoton alettua. Veden lämpötila oli aikanaan niin kylmä, 60-luvun alussa, että siinä ei pystynyt uimaan (4-10 asteista).

Hän kertoi, että nyt kuivempina aikoina tilan kohdalla vesi monesti seisoo erittäin matalana sekä lämpimänä ja joki on kesällä vesikasvien peittämä (Markku Uosukainen, mti, maanviljelijä ja metsänomistaja, joka asuu Pinsiön-Matalusjoen rannalla kaksi-kolmen kilometrin päässä Pinsiönlähteestä). Haastattelu 5.9.2024"

"Ennen vedenoton alkamista 5-6 metriä halkaisijaltaan oli Pinsiön lähde, lähdepuro oli leveydeltään kaksi metriä ja syvyys oli 30 cm. Virtaus oli runsas, lankkua pitkin yli käveltiin, vesi oli 4-asteista. Olin siinä koulun vieressä usein kavereiden kanssa. Nyt lähdepuro on noin 40-60 cm levyinen" (Markku Uosukainen, 16.2.2025)

Jokivarren karjatiloiilla oli kaivot, ja karja joi suoraan joesta 70-luvulle asti. Veden oton alkamisen jälkeen vesi ei enää kelvannut lehmille, vaan ne siirtyivät juomaan vettä pellon lätäköistä, eikä meijeri enää hyväksynyt

lehmien pellolta juoman veden maitoa.

Maatalous on supistunut murto-osaan siitä, mitä se oli ennen 1970-luvulla. Nykyään suurin osa pelloista on viherpeitteisiä." (Markku Uosukainen 16.2.2025)

5.2.3. Muita paikallisten asukkaiden aikalaiskertomuksia ja nykykokemuksia

- a. "Kun Tampereen vedenotto alkoi, Pinsiönlähteen ympäristössä olevien tilojen kaivot kuivuivat. Asiaa jouduttiin käymään läpi oikeudessa, ja lopputulemana oli, että tällä vaikutusalueella olevat monet tilat saivat (ja edelleen saavat) veden Tampereen Veden kautta maksutta (Pinsiönlähteen alueen asukas Elsi Karhumaa, haastattelu 10.2.2025). Kymmenkunta taloutta on tässä mukana."
- b. "Emme maksa Tampereen Vedelle vedestämme, kuten eivät muutkaan alueen asukkaat, koska alkuperäiset kaivot kuivuivat" (Katri Alavalkama 15.2.2025, asukas Pinsiönlähteen alueelta)
- c. "Joen perkaus lapiotyönä tehtiin 1920-luvulla ja toinen 1954, vesi oli sekaisin, mutta sen jälkeen parin vuoden kuluttua vesi oli läpi vuoden taas kirkas. Tämä toiminta ei silloin

vähentänyt eikä haitannut raakkupopulaatiota eikä purotaimenia, vaan niiden kannat pysyivät hyvinä, lisääntymiskykyisinä aikuisiksi asti 1970-luvulle saakka, vesi oli kirkasta, kylmää, runsasta siihen asti.” (Markku Uosukainen)

d) Muiden kyläläisten muistikuvia. Haastattelut ja allekirjoitukset Markku Uosukainen
10.3.2025

Muistikuvia Matalusjoesta ja Pinsiönjoesta ennen Tampereen Kaupungin vedenottoa Pinsiön pohjavedestä ja sen jälkeen.

10.3.2025

Ennen vedenottoa

- Vesi oli kesällä kylmää ja kirkasta.
- Vesikasvillisuutta oli erittäin vähän, ja sekin uoman reunoilla.
- Kevättulvan aikaan vesi oli lyhyen aikaa sameaa, ei syksyllä, jos ei ollut erittäin runsaita sateita.
- Purotaimenta oli runsaasti. Pinsiönjoen ylävirrassa Virtasentiehen asti ja Pertunkorvenojassa Poikkilinjantien yläpuolelle.
- Kyläläisten kalastus ei vähentänyt taimenten määrää, koska uusia tuli alavirrasta aina lisää.
- Haukea, ahventa särkeä ja madetta oli joessa myöskin. Erikoisempina lajeina mainittakoon myös nahkiainen, ankerias ja ravut.
- Piisamia ja saukkoja on joella asustanut.
- Veden määrä ei juurikaan vähentynyt kesäkuivalla eikä talvella.
- Pinsiön lähteestä lähtevä puro oli luonnontilassa n. 2 m leveä ja 30-40 cm syvä. Virtaus oli melko nopea.
- Virtasenkoskessa (n. Kilometri Pinsiön lähteestä alavirtaan) vesi riitti ympäri vuoden myllyn ja sahan pyörittämiseen.

Vedenoton alkamisen jälkeen

- Lähdeveden määrä väheni murto- osaan alkuperäisestä.
- Vesi lämpeni ja oli kesälläkin sameampaa.
- Veden silminnähtävä virtausnopeus kesällä hidastui suuresti.
- Vesikasvillisuus täytti kesäisin jokiuoman muutama vuosi vedenoton alettua.
- Taimenten määrä romahti.
- Joitakin yksittäisiä taimenia löytyi myöhempinä vuosinaympäristökeskuksen sähköisellä koekalastuksella.
- Kyläläisillä ei vapaa- ajan kalastus jatkunut enää taimenkannan romahdettua.
- Vähän myöhemmin Pinsiön- Matalusjoen kalastuskunta kielsi kalastuksen kokonaan kalojen vähyys vuoksi.

Muistikuvia Matalusjoesta ja Pinsiönjoesta 10.3.2025

Henkilöitä jotka muistavat em. joen ennen- ja jälkeen Tampereen vedenoton alkamisen:

Alkukirjoitus	Nimen selvitys
Leena Laine	Leena Laine
Arto Laine	Arto Laine
Liisa Honkanen	Liisa Honkanen
Matti Honkanen	Matti Honkanen
Jorma Uosukainen	Jorma Uosukainen
Eeva Uosukainen	Eeva Uosukainen
Kirsi Eteläaho	Kirsi Eteläaho
Seppo Kauppi	Seppo Kauppi
Kari Jokin	Kari Jokin
Mauno Ylivakari	Mauno Ylivakari
Marjut Ylivakari	Marjut Ylivakari
Ville Uivakari	VILLE UIVAKARI
Raine Tuominen	Raine Tuominen
Esko Eteläaho	Esko Eteläaho
Mikko Virtanen	MIKKO VIRTANEN
Lisa Virtanen	LISA VIRTANEN
Matti Sammetti	Matti Sammetti

